

ez az egy törvény miatt ne volna állandó — az, hogy a fejlődés: javulás? Esperantonak nevezte a különben hűvös eszű Zamenhof doktor az ő világnyelvét, — a remény kezésének. Legyünk hűvös eszűek, hogy annál hevesebben remélhessünk.

Juhász János

Irodalom és társadalom

Minden idők — és a válsággal terhesek leginkább — újra és újra kérdéssé teszik a tudomány és művészet, az ember és a világ-szemlélet alapvető és eddig elfogadott tételeit. Ma, a termelési rendszerek váltakozásának idején, a faji, világnézeti és osztályellentétek robbanásig feszült állapotában ismételen kísért a kérdés: lehet-e régi módszerekkel és régi felfogással művészetet szemlélni és egyáltalán lehet-e a jelen irodalmához a tudományos siker reményében hozzányúlni? Vannak, akik bizonyára habozás nélkül igennel válaszolnának és még vitára sem érdemesítenék e felfogás támadóit. A szubjektív és teljesen impresszionista kritika előszeretettel tör pálcát a „történelmi távlatot” követelők makacs és dogmákhoz ragaszkodó tábora felett. De pozitívumot ez a tábor sem ad és így módszerében nem volt képes legalább is eddig, pótolni a régi iskola hiányait. Üres szkepticismusa csupán kételyeket tud ébreszteni, de alkotó és megtermékenyítő munkát nem. A jelen kényszerítő parancsa már eleve eldönti a vitát, az irodalom a mával él, halad, elpusztul, vagy az egymásután jövő nemzedékektől átértékelve beolvad a későbbi korok szellemi vérkeringésébe. A ma irodalomtörténete vagy tudomásul veszi az előtte tavonuló szellemi történéseket, folyamatokat, vagy nem. De akár figyelni és feldolgozza e jelenségeket, akár nem, azok az élet és társadalmi lét természetes törvényeit követve, nélküle is vannak, élnek és tovább hatnak. A közönség természetszerűleg mindig a jelen irodalmával tart és mindent, ami régi, félve vesz kezébe, mert úgy érzi, hogy az nem neki, nem az ő korának szól. Író és olvasó, az irodalmi élet két alapvető tényezője, a mindenkori jelen mellett foglal állást és csupán a szellemileg nagyon kulturáltak kicsiny csapata és az iskolai irodalomtörténetírás hívei vallják a múltat és élvezik annak szellemi értékeit. Minél gyorsabb a társadalmi fejlődés üteme, annál elevenebb, annál feltűnőbb, meg nem állóbb az irodalmi fejlődés, az irodalmi élet ritmusa is. Az irodalomtörténésznek tehát akarva, nem akarva, tudomást kell a máról vennie. A ma befolyásolja tudatosan, vagy öntudatlanul látásmódját, témaválasztását és módszerét. De magától értetődő, hogy közönségnek és tudósnak egyaránt a múlttal is foglalkoznia kell, csakhogy ez a múlt már a mai irodalomtudomány összes jelentős eredményeinek, módszertani vizsgálódásainak teljes felhasználásával megírt és felelevenített élő valóság kell legyen. A régi iskola főhibája abban áll, hogy az elmúlt korok irodalmi életét me-

revnek, megállapodottnak tünteti fel. Nemcsak a magyar, de a külföldi irodalomtörténetírás végzetes, de korából fakadó hibája volt ez. Ma az irodalomszociológiai virágzásának idején, tudjuk, hogy az irodalom nemcsak egy-két „zseniális íróból“ és „néhány hallhatatlan műből“ áll. Az irodalom a társadalmi élet szerves része és mint ilyen alkotó eleme annak a hatalmas folyamatnak, amelyben egyén és tömeg, ember és társadalom, társadalom és természet a maga harcaival és kiegyenlítődéseivel végighömpölyög a tovatűnő évszázadokon. Nem célom az elmúlt század irodalomtörténetírását kritika tárgyává tenni. A múlt irodalomszemléletét, amiként a máé is, az akkori idők társadalmi és szellemi erői határozták meg. Ez a kor sok értékeset alkotott és mindenen felett olyan gyűjtőmunkát végzett, ami bizonyonnal értékes eleme, nyersanyaga marad minden idők magyar irodalomtörténet írásának. De a jövő tudósa ebből a nyersanyagból mindig a saját kora követelményeinek megfelelő szobrot fogja kifaragni. És ha nem, ha mégis elmúlt felfogások, módszerek és ábrázolások továbbvivője lesz és ezt a jelenre is átviszi; úgy nemcsak az általa feldolgozott író, vagy kort nem fogja kortársaival megértetni és megéreztetni, de egyúttal kompromittálja magát az irodalomtudományt is. Hosszú éveken át ilyen zsákutcába jutott, magárahagyatott és aktualitását veszített tudomány volt a magyar irodalomtörténetírás. Az a néhány lelkes kutató, akiknek művei képviseltek legutóbb e tudományt, inkább széleségben, mint mélységben bővítették szakterületük határait. A szelém-történeti iskola érdeme, hogy a mai irodalomtörténettudomány kereteit kitágította és dohos falai közé friss levegőt, nyugateurópai napfényt hozott. Sajnos, ez az iskola is végzetes hibák csíráit hordja magával, csírákat, amik könnyen a rothadás elemeivé válhatnak.

A mai magyar irodalomtörténetírásnak tehát legelső feladatai alapelveinek és módszerének tisztázása. Mindkettőt a jelen szempontjai kell uralják.

A jelenkor irodalomtudományának kikristályosodott módszere, vagy módszerei kell példaként lebegjenek az irodalom fejlődését kutatók előtt. Az irodalomtörténetírás mai eredményei bizonyára nem jelentik még a fejlődés tetőpontjait, de ha összehasonlítjuk a legújabb negyedszázad eredményeit a múltéval, máris büszke önértékeléssel mutathatunk rá azokra az új és gazdag szempontokra, amikkel a XX-dik század társadalom és szelém-tudományai gazdagították az irodalomtörténettudomány területét. Csak a legutóbbi évek kutatásai annyi új elvet, módszert vetettek fel, hogy azok gyakorlati alkalmazása, a magyar irodalom múltjának ezek szerinti átértékelése már egymagában évtizedes munkát és a kutatók egész sorát kívánja.

A tudományok gyors fejlődése, ami magától értetődő és természetes, egy gyorsan fejlődő és ellentéteken át egységretörő társadalomban önkénytelenül felvetik a kérdést, hogy a mai módszerek elveivel megírt irodalomtörténeti munkák vajjon nem veszítik-e el értéküket már a közeljövőben? Erre a kérdésre csak azt felelhetjük, hogy örök élete sem a tudománynak, sem az irodalomnak nincs. Ilyen metafizikai kérdés meddő és céltalan. Az élő tudománynak épügy az élet

és a levés a kényszerítő parancsszava, mint magának az életnek, amiért lennie kell tudománynak és irodalomnak egyaránt. Száz esztendő irodalomtudományi fejlődése különben is azt mutatja, hogy bármilyen elavulttá váljon is később egy módszer, becsületesen és sikeresen alkalmazva nem válhat értéktelenné a késő utókorban sem. Részletei, elemei mindig használhatók maradnak. Legfeljebb az általános kép, a keret veszíti el jelentőségét és válik elavulttá. Lehet-e tehát a jelen irodalmával tudományosan foglalkozni?

A régi iskola, amely főként a nagyegyéniségek kiemelésére fektette a fősúlyt és az örök művészi, a formai tökéletesség és a tiszta művészet elveit hirdette, a „történeti távlat“ hangoztatásával mereven elzárkozik nemcsak a jelen, de a közelmúlt irodalmának tárgyalásától is. Így adódik elő az a furcsa helyzet, hogy nem egy „hivatalos“ irodalomtörténészünk megáll már Madáchnál és legfennebb Hercegh F., Mikszáth és Szabolcska neveit említi meg. E szerint a felfogás szerint csak évtizedek múlva állapíthatjuk meg és beszélhetünk a mai kor íróiról és értékeiről. E felfogás ellen felhozhatjuk a következőket: mi értelme van a mai életnek, legyen az szellemi, vagy társadalmi, ha saját életünkéből ki akarjuk azt zárni, ellene, vagy mellette nem foglalunk állást? És lehet-e egyáltalán nem állást foglalni a ma gazdasági és szellemi törekvéseivel szemben? Vajjon nem ringatja-e magát téves illuziókban az, aki kora társadalmá, politikai és szellemi életén felülállónak hiszi magát? E kérdések önmagukban hordják a feleletet. Az új irodalomtörténeti felfogás hívei ezzel bátran szembe szögezhetik, hogy ők nem akarnak a mában „örök értékekre“ rámutatni, se „halhatatlan szépségek“ feltárására nem pazarolják idejüket. Az irodalomszociológia olyan új területeket tárt fel és olyan új szempontokra mutat rá, amiket elsősorban a jelenben lehet elvégezni. Ez a tudomány, a mai kor legjellegzetesebb tudománya. Az irodalom társadalmi szerepét kutatja elsősorban, tehát leír. Leírja az író jellemét, társadalmi adottságait, művei eredetét, hatását, de sohasem az egyén kiemelésére és művének esztétizálására fekteti csupán a súlyt, hanem e mű kézzel fogható, vagy legalább is felmérhető hatásaira. Nemcsak írókat vizsgál, hanem folyamatokat is, amik írókon és műveken át élnek és hatnak. És mivel e folyamatok változnak és átalakulnak, az írók és irodalmi jelenségek is a társadalmiakat követve hasonló változásokon mennek át.

Az irodalomszociológus tehát felboncolja az irodalmi élet összes lehető és felkutatható jelenségeit és összefüggéseit. Kutatásai középpontjában természetesen az irodalom áll, de ennek az irodalomnak nem tulajdonít misztikus, mágikus jelentőséget. Rámutatott az író és a műve értékére de rámutatott az író és az olvasó, s ez utóbbin át az egész jelenkori társadalommal való kapcsolatra. Természetesen a művész sajátos egyéniségét is kell értékelje, de értékmérője már nem az a társadalomtalánított örök „művész“ lesz, amivel eddig oly gyakran találkozunk kritikai irodalmunkban. Az irodalmi jelenségek vizsgálatában mindvégig dialektikus kell legyen a ma irodalomtörténésze. Az eseményeket mozgásukban vizsgálja és e mozgás irányá-

ból, intenzitásából vonja le következtetéseit, értéki tételét. Ha a jelent így fogjuk fel, úgy az nem tűnik fel sem társadalmi, sem szellemi életében megfoghatatlannak. Aki a jelen folyamataival nincs tisztában, az hiába dolgozza fel a múlt még nehezebben hozzáférhető, száz és száz hamis tükrön átszűrődő képét. Természetesen, mint minden tudománynak, úgy az irodalom mai vizsgálatának is nagy nehézségei vannak. Nehéz a jelenségek tömegéből a legjellemzőbbeket kiválasztani és nagyon nehéz sokszor e jelenségek okaira, egymással való összefüggéseire is rámutatni. E nehézségek azonban hatványozottan fennállanak a múlt irodalmának és irodalmi életének vizsgálatánál is, ahol a közvetlen megfigyelés nem lehetséges már. De a kutatás célja és természete hozza magával a szintetizálás iránti törekvést és a modern irodalomtörténész ügyességén, felkészültségén, sokirányú ismeretén múlik, hogy e módszer hibáit lehetőség szerint kiküszöbölje. A jelenkor irodalmának, irodalmi életének, az irodalom társadalmi összefüggéseinek feldolgozása, nagy és halaszthatatlan kötelessége, a mai magyar irodalomtörténészeknek. Óriási nyersanyag áll rendelkezésre. Ha a szaktudós ezt a nagy anyagot nem tudja a maga elevevenségében, fejlődő életműködésében megragadni, úgy az utókor tudósainak munkáját is megnehezítette és korával szemben vétett, mert nem akart és nem tudott tudománya önként adódó nehézségeivel és szembezálni és megfelelni a ma kívánalmainak.

Dr. Jancsó Elemér

A „Híd“ a jugoszláviai magyar fiatalok egyetemes szellemi közösségét hirdeti.

Minden jugoszláviai magyar fiatalnak érdeke és kötelessége a „Híd“-at támogatni.

Olvasd és terjeszd a „Híd“-at!